

УДК 336.02

**О.Б. СНИСАРЕНКО, А.О. ГАВРИЛЕНКО, О.В. ГРЕБЕНІКОВА***Національний аерокосмічний університет  
ім. М.Є. Жуковського „ХАІ”, Україна***ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ  
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**

*Проведено аналіз російських моделей і коефіцієнтів для визначення фінансової стійкості регіону. Встановлено та проаналізовано відмінності формул та розрахунків російських методик. Запропоновану авторську методику визначення рівня фінансової стійкості бюджетів, розроблено формули розрахунків. Проведено адаптацію коефіцієнтів до бюджетної системи України. Авторські пропозиції дозволяють чітко та однозначно визначати фінансовий стан бюджету, а також надають можливість вдосконалити міжбюджетні відносини та модель розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів.*

**Ключові слова:** бюджет, фінансова стійкість, видатки бюджету, власні доходи бюджету, закріплені доходи бюджету, трансферти, міжбюджетні відносини.

**Вступ**

Україна як суверенна держава перебуває сьогодні на шляху демократичної перебудови. Перед нею стоять важливі соціально-економічні проблеми, вирішення яких пов'язано із забезпеченням макроекономічної стабільності та економічного зростання, фінансової забезпеченості, підвищенням ефективності та якості надання послуг населенню. Сьогодні найбільш проблемним є питання визначення забезпеченості місцевих бюджетів.

**Постановка завдання**

Проблема фінансового забезпечення місцевих бюджетів в нашій країні, у порівнянні з закордоном, знаходиться на стадії розробки. Деякі науковці вже почали вивчати теоретичні аспекти даної проблеми, але на жаль не розглядали у своїх роботах практичну сторону. Так, наприклад, О. Су-

кач у своїй роботі розглядає методики визначення фінансової забезпеченості регіону [1], Т. Ю. Коритько розглядає методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів [2], С.В. Зенченко було розроблені такі показники як рівень бюджетного фінансування та коефіцієнт бюджетного фінансування [3], О.Західна розглядає проблему стійкості територіальних систем [4]. Всі ці науковці опирались на досвід та розробки російських вчених, проте вони не брали до уваги те, що українська бюджетна система значно відрізняється від російської. Саме вирішенню таких питань і необхідно приділити увагу.

Основною метою дослідження є аналіз вітчизняних та закордонних методів визначення фінансової стійкості місцевих бюджетів та адаптація їх до бюджетної системи України.

## Результати

Фінансова стійкість регіону характеризується наявними ресурсами та відображає спроможність місцевих органів влади виконати покладені на них завдання відповідно до законодавства, тобто фінансову забезпеченість можна трактувати як збалансованість між потребами регіону та його можливостями.

Механізми оцінки фінансової стійкості бюджетів були запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами. Наприклад, російським академіком Г.Б. Поляком було запропоновано методику оцінки, що визначає рівень стійкості місцевого бюджету через обсяг коштів, достатніх для забезпечення мінімальних потреб регіону [5].

Дещо інший підхід проведення аналізу фінансової стійкості бюджетів запропонували інші автори В.В. Іванов та А.Н. Коробова, які вважають за доцільне проводити його в розрізі показників, що характеризують доходи і витрати бюджетів [6]. При цьому, для аналізу доходів бюджету, ними запропоновані коефіцієнти співвідношення поновлюваних доходів і сукупних доходів, власних і сукупних доходів, регулюючих податків і поновлюваних доходів, надходжень від продажу активів і всіх доходів, грошових надходжень і всіх доходів. Для характеристики витрат бюджету використовуються наступні критерії: співвідношення поточних, капітальних витрат і сукупних витрат, витрат на бюджетні організації та сукупних ви-

трат, суми наданих кредитів підприємствам та всіх витрат, грошових витрат і всіх витрат.

Порфільєв С.В. рекомендує здійснювати оцінку фінансової самостійності території за наступними напрямками: податкова самостійність, бюджетна самостійність, самостійність у галузі тарифного регулювання та політики ціноутворення [3].

Автор пропонує використати методики та показники, які розроблено для аналізу бюджетів Російської Федерації, та адаптувати їх до української бюджетної системи. Серед таких методів доцільно буде обрати метод, запропонований російським вченим Г.Б. Поляком для визначення рівня фінансової стійкості бюджету, бо на нашу думку такий метод є найбільш повним. Серед коефіцієнтів, які б доповнювали таку методику можна обрати наступні:

- коефіцієнт співвідношення регулюючих та власних бюджетних доходів;
- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт бюджетної результативності регіону;
- коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення;
- показник загальної фінансово-економічної самостійності, розроблений С.В. Зенченко;
- коефіцієнт бюджетної залежності.

Погоджуємося з російським вченим Г.Б. Поляком стосовно його методики визначення рівня фінансової стійкості бюджетів. На його думку, рівень стійкості територіального бюджету визначається обсягом коштів, необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних витрат [5].

Фінансова стійкість бюджету може перебувати у чотирьох станах: абсолютно стійкий, нормальний, нестійкий та кризовий.

При розрахунках Г.Б. Поляк оперує такими термінами та поняттями як: мінімальні витрати бюджету, власні доходи бюджету, регулюючі доходи бюджету, загальна сума бюджетних видатків та бюджетна заборгованість.

Такі терміни потребують уточнення для їх однозначного розуміння при застосуванні для бюджетної системи України.

Рівень стійкості бюджету розраховується у два етапи:

I етап, розраховується достатність власних та регулюючих доходів для покриття мінімальних витрат бюджету.

II етап, розраховуються коефіцієнти та визначається, чи потрапляють вони в задані інтервали.

Розглянемо ці етапи більш детально. У роботах Г.Б. Поляка під мінімальними витратами бюджету (Вм) розуміються кошти, передбачені в бюджеті для фінансування конституційно гарантованих заходів щодо мінімального життєзабезпечення населення. В Україні такої статті витрат як мінімальні витрати бюджету немає, тому ми пропонуємо розуміти під показником (Вм) такі видатки, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів згідно Бюджетного кодексу України та ввести нове позначення – (Вт). [7, ст. 88 – 90]. Обсяг таких видатків буде залежати від того, який бюджет аналізується та до якого рівня бюджетної системи він належить.

Так, коли бюджет, який аналізується, є бюджетом села, селища, міста районного значення та їх об'єднань, то під мінімальними видатками будемо розуміти [7, ст. 88]:

- видатки на утримання органів місцевого самоврядування;
- идатки на освіту (дошкільну, загальну середню);
- первинну медичну санітарну допомогу;
- палаци культури, бібліотеки;
- місцеву міліцію.

У тому випадку, коли бюджет, що аналізується належить до районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення, то до мінімальних видатків будуть належати наступні [7, ст. 89]:

- видатки на державне управління;
- видатки на утримання органів місцевого самоврядування (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення та районного значення);
- видатки на освіту (дошкільну, загальну середню, вищу);
- видатки на охорону здоров'я;
- видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення;
- культуру та мистецтво;

– місцеву міліцію.

Якщо бюджет, що аналізується належить до вищого рівня - бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, то до мінімальних видатків ми віднесемо[7, ст.90]:

– видатки на державне управління (представницьку та виконавчу владу АРК та обласні бюджети);

– видатки на освіту (загальну середню, професійно-технічну, вищу, післядипломну);

– видатки на охорону здоров'я;

– соціальний захист та соціальне забезпечення (державні програми соціального розвитку);

– видатки на культуру і мистецтво;

– видатки на фізичну культуру і спорт;

– видатки місцеву міліцію.

Необхідно звернути увагу на те, що Поляк Г.Б. пропонує розуміти під мінімальними видатками бюджетні кошти, які направлені на утримання закладів, підприємств та організацій, які знаходяться на бюджетному утриманні та надають безоплатні чи на пільгових умовах послуги і товари населенню, але ми також пропонуємо враховувати видатки на програми соціального захисту та соціальне забезпечення, які також містяться у ст. 89 – 90 Бюджетного кодексу України.

Що стосується власних доходів (Дв), то в Росії до них належать регіональні податки та збори – податок на майно, платежі за використання природних ресурсів, земельний податок та орендна плата за землю, інші податки та збори, регіональні ліцензійні збори, неподаткові надходження, цільові бюджетні фонди. При розрахунку цього показника в Україні ми будемо опиратися на ст. 69 Бюджетного кодексу України. До таких доходів ми будемо відносити:

– місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджеті місцевого самоврядування;

– 100 відсотків плати за землю – для бюджетів міст Києва та Севастополя; 75 відсотків плати за землю – для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення; 60 відсотків плати за землю – для бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх

об'єднань;

- податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у частині, що зараховується до відповідного бюджету;

- надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами;

- податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

- надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади;

- плата за забруднення навколишнього природного середовища у частині, що зараховується до відповідного бюджету;

- кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебуває у комунальній власності;

- фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

- плата за оренду майнових комплексів, що знаходяться у комунальній власності;

- надходження від місцевих грошово-речових лотерей;

- плата за гарантії, надані з дотриманням умов;

- гранти та дарунки у вартісному обрахунку;

- власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів відповідного бюджету;

- податок на прибуток підприємств комунальної власності;

- платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення;

- інші надходження, передбачені законом.

Регулюючі доходи мали місце в бюджетній системі України до 2002 року згідно з Законом України «Про бюджетну систему», який на той час був основним регулюючим документом в бюджетному процесі України, але після прийняття Бюджетного кодексу України доходи були розділені на власні та закріплені. Ми пропонуємо під регулюючими доходами (Др) розуміти закріплені доходи бюджету і відповідно ввести нове позначення показника – Дз. Перелік закріплених доходів регламентує ст. 64 Бюджет-

ного кодексу України. До доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування належать такі податки і збори (обов'язкові платежі):

- податок з доходів фізичних осіб;
- державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;
- плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад;
- плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;
- плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;
- адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;
- єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

Остаточний варіант розрахункової формули для визначення абсолютно стійкого стану бюджету, яку можна використовувати в українській бюджетній системі матиме такий вигляд:

$$Вт < Дв + Дз, \quad (1)$$

де  $Вт$  – обсяг видатків, що враховуються при визначенні трансфертів;

$Дв$  – обсяг власних доходів бюджету;

$Дз$  – обсяг закріплених доходів бюджету.

Нормальний стан також пропонуємо розрахувати за допомогою такої формули, яка вже адаптована до вітчизняної бюджетної системи:

$$Вт = Дв + Дз. \quad (2)$$

При визначенні нестійкого стану бюджету російські автори вводять новий показник ( $Дд$ ) – додатково залучені фінансові ресурси (вільні залишки бюджетних коштів, позабюджетні кошти та ін.). Автор пропонує розуміти під такими коштами обсяги дотацій вирівнювання, що надаються місцевим бюджетам для забезпечення виконання функцій які їм делегувала держава. Тому формула для української бюджетної системи зміниться і матиме такий вигляд:

$$V_t = D_v + D_z + D_{vir}, \quad (3)$$

де  $D_{vir}$  – обсяг доходів вирівнювання.

Кризовий стан розраховується за наступною формулою:

$$V_t > D_v + D_z + D_{vir}. \quad (4)$$

На II етапі визначення рівня фінансової стійкості бюджету розраховується ряд коефіцієнтів та визначається, чи задовольняють вони рекомендованим значенням. Нажаль, на існуючому етапі дослідження ми не в змозі відповісти на питання стосовно рекомендованих значень для розрахунку коефіцієнтів, адже вони будуть відрізнятися від рекомендованих Г.Б. Поляком. Для вірного визначення їх співвідношення в українській бюджетній системі, на нашу думку, необхідно спочатку провести розрахунок та аналіз показників бюджетної стійкості на протязі тривалого періоду. Саме це і є предметом наших подальших досліджень.

Поляк Г.Б. окрім запропонованої моделі фінансової стійкості бюджету пропонує для більш детального аналізу використовувати ряд допоміжних коефіцієнтів. Розглянемо їх та визначимо, чи можуть вони застосовуватися для бюджетної системи України.

Перший коефіцієнт ( $K_{з.в}$ ) – це коефіцієнт співвідношення регулюючих та власних бюджетних доходів. На нашу думку, такий коефіцієнт в Україні може застосовуватися, але в дещо іншому вигляді. Як уже зазначено вище, з 2002 року поняття регулюючих доходів в Україні не існує, тому ми використати для розрахунку обсяг закріплених доходів –  $D_z$ . Відповідно його пропонуємо розраховувати так:

$$K_{з.в} = D_z / D_v. \quad (5)$$

Формула розрахунку коефіцієнта автономії дещо зміниться і буде мати вигляд:

$$K_{зв} = D_v / V_t. \quad (6)$$

Коефіцієнт бюджетної результативності регіону в Україні можна використовувати в такому вигляді:

$$КБР = D_v : Ч, \quad (7)$$

де  $Ч$  – чисельність населення регіону.



Використання запропонованих коефіцієнтів дозволяє отримати об'єктивну оцінку стану територіальних бюджетів, визначити фактори, які впливають на фінансовий стан місцевих бюджетів.

### Висновки

Завдяки запропонованій системі визначення фінансової стійкості бюджетів досягається об'єктивність та однозначність отриманих результатів оцінки стану територіальних бюджетів, визначаються фактори, які впливають на такий стан. У свою чергу значення запропонованих показників дасть змогу визначати причини негативних явищ в бюджетній сфері та більш якісно управляти бюджетним процесом. Авторські пропозиції також надають можливість вдосконалити міжбюджетні відносини та модель розрахунку обсягів між бюджетних трансфертів.

### Література

1. Сукач О. *Методика визначення фінансової забезпеченості регіону* / О. Сукач // *Формування ринкової економіки в Україні*. – 2009. – Вип. 19. – С. 449-453.
2. Коритько Т.Ю. *Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів* / Т.Ю. Коритько // *Економічний простір*. – 2008. – № 12/1. – С. 140-145.
3. Зенченко С.В. *Финансовая обеспеченность региона и современные подходы к ее оценке* / С.В. Зенченко // *Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета*. – 2009. – № 2 (19). – С. 6-12.
4. Західна О.Р. *Дослідження стійкості фінансової системи регіонального рівня* / О.Р. Західна // *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. – 2009. – Вип. 19.6 – С. 170-176.
5. *Бюджетная система России: учебник для вузов* / Под ред. Г.Б. Поляка. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 540 с.
6. *Иванов В.В. Муниципальный менеджмент* / В.В. Иванов, А.Н. Коробова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 250 с.
7. *Бюджетний кодекс України*. – К.: Кондор, 2004. – 92 с.

**Рецензент:** д-р екон. наук, проф., проф. кафедри міської і регіональної економіки **П.Т. Бубенко**, Харківська національна академія міського господарства, Харків.

## ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ

*Е.Б. Снисаренко, А.А. Гавриленко, Е.В. Гребеникова*

Проведен анализ российских моделей и коэффициентов для определения финансовой устойчивости региона. Установлены и проанализированы отличия формул и расчетов российских методик. Предложено авторскую методику определения уровня финансовой устойчивости бюджетов, разработаны формулы расчетов. Проведена адаптация коэффициентов к бюджетной системе Украины. Авторские предложения позволяют четко и однозначно определять финансовое состояние бюджета, а также предоставляют возможность усовершенствовать межбюджетные отношения и модель расчета объемов меж бюджетных трансфертов.

**Ключевые слова:** бюджет, финансовая устойчивость, расходы бюджета, собственные доходы бюджета, закрепленные доходы бюджета, трансферты, межбюджетные отношения.

## ESTIMATION OF FINANCIAL STABILITY OF LOCAL BUDGETS

*E.B. Snisarenko, A.A. Gavrilenko, E.V. Grebenikova*

The analysis of the Russian models and coefficients is conducted for determination of financial stability of region. Set and analysed differences of formulas and calculations of the Russian methods. The author method of determination of level of financial stability of budgets is offered, the formulas of calculations are developed. Adaptation of coefficients is conducted to the budgetary system of Ukraine. Author suggestions allow expressly and simply to determine the financial state of budget, and also give possibility to perfect interbudgetary relations and model of calculation of volumes between budgetary трансфертов.

**Keywords:** budget, financial stability, charges of budget, own profits of budget, fastened profits of budget, трансферты, interbudgetary relations.

**Снісаренко Олена Борисівна** – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків.

**Гавриленко Алла Олексіївна** – студент кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків.

**Гребенікова Олена Володимирівна** – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків.